

Özdeyişler

BİRİNCİ BÖLÜM

Özdeyişlerle ilgili açıklamalar

Bir duyguyu ya da düşünceyi kısa, doğru ve özlü biçimde veren, söyleyeni belli olan güzel sözlere “özdeyiş (vecize)” denir.

Özdeyişler, tanınmış ve saygı kazanmış kişilerin konuşmalarında ve yazılarında yer alan etkili ve kendine özgü ifadelerdir.

Yazarlar, devlet adamları, bilginler, düşünürler kendi hayat tecrübelerinden yararlanarak olay ve durumlarla ilgili birçok sonuç çıkarmışlardır. Düşünceleri birer yargı değerinde geniş toplumlarca beğenilmiş ve benimsenmiştir.

Her özlü söz özdeyiş değildir. Bir sözün özdeyiş olabilmesi için şu özellikleri taşıması gerekir:

- **Bir hüküm bildirmelidir.**
- **Kuru, donuk ve boş öğüt veren sözler olmamalı, bir söyleyiş güzelliği taşımalıdır.**
- **Akılda kolay kalabilecek şekilde özlü ve kısa olmalıdır.**
- **Söyleyene özgü olmayıp, genele hitap etmelidir.**
- **Gerçeği, doğruyu, güzeli dile getirmelidir.**

Aşağıdaki özlü ve güzel sözler birer özdeyiştir:

Hayatta en hakiki mürşit ilimdir.

Atatürk

Güzellik kaybolur, erdem yaşar.

Goethe (Göte)

Hürriyet tarihin kaybolmayan tek değeridir. **Albert Camus** (Alber Kamü)

En kötü barış savaştan da-

ha iyidir.

Cicero (Çiçero)

Terbiye iyiyi, büyüğü ve güzeli sevmektir. **Ernest Renan** (Ernes Rönan)

İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır. **H. Bektaş-ı Veli**

Geç yetişen ağaçlar, en iyi yemiş verenlerdir. **Molieré** (Molyer)

İyi adam olmak için kimseye kötülük etmemek yetmez; iyilik etmesini de bilmek gerekir.. **Fenelon**

Alışkanlıklar bırakılmazsa zamanla ihtiyaç hâline gelir.

Augustine (Agustin)

ÖZDEYİŞLER NASIL AÇIKLANIR?

Özdeyişler de tıpkı atasözlerinde olduğu gibi bazı noktalara dikkat edilerek açıklanır:

- Her şeyden önce sözcüklerin anlamı iyice kavranmalıdır. Sözcüklerin sözlük ya da diğer anlamlarının kullanılıp kullanılmadığı bilinmelidir.
- Her özdeyiş bir ana düşünce çevresinde söylenir. Özdeyişin ana düşüncesinin hangi sözcük ya da sözcük grubunda yoğunlaştığının bilinmesi gerekir.

Yeryüzünde iki kuvvet var: Kılıç ve zekâ. Çok zaman kılıç, zekâ ile mağlup edilmiştir. (Eflâtun)

Bu özdeyişte ana düşünce: “Zekânın değeri genel olarak kılıçtan üstündür.” şeklinde ifade edilebilir.

Özdeyiş açıklanırken sözcüklerin anlamını bilmek yetmez; aralarında bağ kurmak hatta karşılaştırma yapmak gerekir.

“Zekâ - kılıç” sözcüklerinin niteliklerini sıralamak suretiyle zekânın üstün olduğu açıklanabilir.

Açıklamalarımızda ileri sürdüğümüz görüşlerin doğruluğunu gösteren çeşitli örnek ve kanıtlardan yararlanabiliriz.

Örnek:

Özdeyiş:

Kitapsız hayat kör, sağır, dilsiz yaşamaktır. **Seneca** (Senega)

Açıklama plânı:

1. Kitap;
2. Kitabın insan yaşamındaki önemi;
 - a. Kitapsız yaşamak niçin körlüktür?
 - b. Kitapsız yaşamak niçin sağırlıktır?
3. Kitap okumayan insanın durumu;
4. Sonuç

KİTABIN ÖNEMİ

Kültürlü insanların en büyük dostu, yardımcısı ve eğlencesi kitaptır. Kitap, zihnimizin ve gönlümüzün ihtiyaçlarını en kestirme yoldan karşılayan kıymetli bir hazinedir. Dimağımızı çalıştıran, hayal gücü sınırlarını genişleten sihirli bir etkisi vardır.

Kitap okumanın zevkine bir kere eriştik mi bir daha kitapsız edemeyiz. Artık o, bizim her yerde sadık kılavuzumuz olur. Herhangi bir konuda geniş bilgi edinmek, evrenin sırlarını çözmek istiyorsak hemen ona el atarız. İnsanlardan sıyrılıp kendi kabuğumuza çekildiğimiz zaman da, türlü bunalımlarla gerilen ruhumuzu avutmak için yine onu yanımıza alırız. Her kitap yeni bir ülkenin fethedilmesi gibi bize birçok şey kazandırır. Görüş dünyamız genişler; gördüklerimizin bilincine varırız. Duyarlılığımız gelişir, duyduklarımız -yere ve zamana uygun- akisler uyandırır zihnimizde. Bir şeyi anlamakta ve anlayışımıza göre hareket etmekte güçlük çekmeyiz. Kitap sayfalarındaki o cansız gibi görünen sözcükler öyle bir kudrete sahiptir ki, zamanla sözcük dağarcığımızda birikerek güzel ve kolay konuşabilme niteliğini kazanmamızı sağlar. Sözün kıyası, kitaplar duyularımıza, görüşlerimize, hareketlerimize aklın ve düşüncenin kılavuzluğunu sağlar.

Okuma zevkinden yoksun olan insanlar ne yazık ki karanlık bir dünyada yaşıyor gibidirler. Bu insanların fikirleri ve konuşmaları basit bir düzeyde kalır. İstediklerini etkili ve güzel bir şekilde anlatamazlar. Hayalleri donuk ve kısırdır; çekici bir yanları bulunmaz. Yüksek fikirleri anlamakta güçlük çekerler. Aydın kişilerin arasına girdikleri zaman varlıklarını duyuramazlar. Derinlikleri yoktur. Duyularını bile yerine göre kullanamazlar.

Aydın insanlar grubuna girmek, sağlam bir kişiliğe sahip seçkin bir insan olmak, görüş ve anlayış kudreti, güzel konuşma yetisi kazanmak istiyorsak, kitaplar bizim ebedî dostlarımız olmalıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

Konularına göre özdeyişler

A

AĞAÇ - AĞAÇ SEVGİSİ

Bir ağacın ölümü, büyük bir mimarî eserin kaybı gibidir.

(Ahmet Hamdi Tanpınar)

İyi bir ağaca sarılan rüzgâra kapılmaz.

(Cervantes) (Servantes)

AHLÂK (ERDEMLİLİK)

Bir ulus, zenginliğiyle değil, ahlâkî değeriyle ölçülür.

(Atatürk)

İnsanlara verilenlerin en hayırlısı güzel ahlâktır. Kötü olarak verilenlerin en kötüsü de güzel görünüşü olan kötü kalptir.

(Hz. Muhammed)

AÇLIK

Açlık, ne dost, ne akraba, ne insanlık ne de hak tanır.

(Daniel Defoe) (Danyel Defo)

Açlık, kurdu ininden çıkarır.

(William Painler)

ALIŞKANLIK

Alışkanlık, anahtarı kaybolmuş bir kelepçedir.

(A. Parrish)

Alışkanlık bırakılmazsa, ihtiyaç hâline gelir.

(Augustine)

ANA

Ana kalbi, çocuğun okuludur.

(H. Ward Beecher)

Hiçbir ss, bir kadını analık kadar gzelleştirez.

(Brachvogel)

ANLAYIŞ (KAVRAMA)

Herkes ancak anladığını duyar.

(Goethe)

Hayatta hiçbir Şeyden korkmayın; sadece her Şeyi anlamaya çalıŐın.

(Marie Curie)

AZİM (İRRADE)

Azım ve sebat, insanların en büyük yardımcısıdır.

(Hz. Ali)

Dayanmak, kaderi yenmektir.

(Aristoteles)

B

BAĐIMSIZLIK

Bağımsızlıktan yoksun bir ulus, uygar insanlık karŐısında uşak olmaktan kurtulamaz.

(Atatürk)

Ricayla, acınma dilenmekle bir ulus ve devletin onuru ve bağımsızlığı kurtarılamaz.

(Atatürk)

BASIN

Basın ulusun ortak malıdır.

(Atatürk)

İnsanlar matbaayı bulduktan sonra geceleri tamamen karanlık değildir.

(Viscount Morley)

BİLİM

Hayatta en hakikî mürşit ilimdir.

(Atatürk)

Bilim, iyi zamanlarda servet, kötü zamanlarda bir sığınak ve iyi bir yol göstericidir.

(Aristoteles)

Beşikten mezara kadar ilim isteyiniz.

(Hz. Muhammed)

BİRLİK - BERABERLİK

Bir ulus, sınıksız birbirine bağlı olmayı bildikçe, yeryüzünde onu dağıtılabilecek bir güç düşünülemez.

(Atatürk)

CESARET

Cesaret ölmekle değil, yaşamakla ölçülür.

(Alfieri)

Cesareti olmayan insan, keskin kenarı olmayan bıçağa benzer.

(Benjamin Franklin)

Mal kaybeden önemli bir şey kaybetmiştir. Onurunu kaybeden birçok şey kaybetmiştir. Umudunu kaybeden her şeyini kaybetmiştir.

(Goethe)

CUMHURİYET

Cumhuriyet; fikren, ilmen, bedenen güçlü ve yüksek karakterli muhafızlar ister.

(Atatürk)

Cumhuriyet, erdemli insanların rejimidir.

(Montesquieu)

ÇALIŞMAK

Büyük işler, önemli atılımlar ancak birlikte çalışma ile elde edilir.

(Atatürk)

Plânsız çalışan bir kimse, ülke ülke dolaşıp hazine arayan bir insana benzer.

(Descartes)

Çalışmak hayat, düşünmek ışıktır.

(Victor Hügo)

ÇOCUK

Çocuklar donmamış beton gibidir, üzerlerine ne düşse iz bırakır.

(Haim Jinott)

Çocukların, öğütten çok iyi örneğe ihtiyaçları vardır.

(Joseph Joubert)

D

DEMOKRASİ

Uşak olmayı istemediğim gibi, uşak kullanmayı da istemem. Benim demokrasi anlayışım budur.

(Abraham Lincoln)

DEVLET

Devlet iradesi işlemez olursa, kişilerin özgürlüğünü koruyacak hiçbir güç ve aracı kalmaz.

(Atatürk)

DİL

Ülkesini, yüksek bağımsızlığını korumasını bilen Türk ulusu dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtaracaktır.

(Atatürk)

Dili ve sözü bir olmayan kimsenin yüz dili bile olsa o, yine dilsizdir.

(Mevlâna)

DOST - DOSTLUK

Dostu olmayan insan en yoksul insandır.

(Bechstein)

Gerçek dostlar, iyi günlerinizde, davet edince sizi ziyaret ederler; kara günlerinizde davetsiz gelirler.

(Voltaire)

DÜŞMAN - DÜŞMANLIK

Düşmanlarınızı sevin. Çünkü kusurlarınızı yalnız onlar açıkça söylerler.

(Benjamin Franklin)

Düşmanlarınızı kötülemeyin, onlar sizin eserinizdir.

(William Hazlitt)

DÜŞÜNCE - DÜŞÜNMEK

Düşünüyorum öyleyse varım.

(Descartes)

Herkes benim düşünceme katılırsa, yanılmış olmaktan korkarım.

(Oscar Wilde)

E

EGEMENLİK

Özgürlüğün de, eşitliğin de, adaletin de dayanak noktası, ulusal egemenliktir.

(Atatürk)

Egemenlik verilmez, alınır.

(Atatürk)

EĞİTİM

Eğitim işlerinde ne olursa olsun başarı kazanılmalıdır. Bir ulusun gerçek kurtuluşu ancak bu yolla olur.

(Atatürk)

Yurdu savunmanın en ucuz yolu eğitimidir.

(Buckel)

F

FIKİR

Fikirler şiddetle, top ve tüfekle asla öldürülemez.

(Atatürk)

Genç fikirli demek, gerçek fikirli demektir.

(Atatürk)

Fikirler, ordulardan daha güçlüdür.

(W. Paxton)

GELECEK

Gelecek, çalışkan olanlarıdır.

(Atatürk)

Bir ülkenin geleceği, o ülke insanların göreceği eğitime bağlıdır.

(Albert Einstein)

GENÇ - GENÇLİK

Gençliği iyiye yönelten, insanlığı iyiye yöneltir.

(Leibniz)

Gençleri bırakınız dünyayı hayal ettikleri gibi görsünler, büyüyünce nasıl olsa olduğu gibi göreceklerdir.

(Voltaire)

GERÇEK

Gerçekleri konuşmaktan korkmayınız.

(Atatürk)

Gerçek, onu öğrenen için, onu söyleyenden daha yararlıdır.

(Pascal)

Gerçek olmayan yerde büyüklük olmaz.

(Lessing)

Gerçeği arayanlar, tüm insanlığın malı olurlar.

(Voltaire)

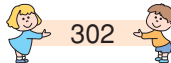
GÜLMEK

Tüm günlerin içinde en çok ziyan olanı, insanın hiç gülmeden geçirdiği gündür.

(Byron)

İnsan, güldüğü kadar insandır.

(Molière)

H

HAYAT

Hayat yaşla değil, yaşamakla anlaşılır.

(Andre Gide)

Hayat, duygulananlar için bir trajedi, düşünenler için bir komedir.

(La Bruyère)

Hayat bir öyküye benzer, önemli yanı eserin uzun olması değil iyi olmasıdır.

(Seneca)

i

İNSAN

İnsan her zaman kahraman olmaz ama her zaman insan olabilir.

(Francis Bacon)

İnsan, insanın kurdudur.

(Hobbes)

Okuyabilerseniz her insan bir kitaptır.

(Ellis Channing)

İŞ - İŞSİZLİK

Taşlar değil, yapılan işler anıtları oluşturur.

(Motley)

İşsiz adam, durgun su gibidir; bozulup kirlenir.

(Normand)

İşinin tutsağı olan insan, başkasının tutsağı olmaz.

(Carlyle)

En büyük işler, büyük hayaller yaşamak özelliği olan insanlarca başarılmıştır.

(William Russell)

İYİ - İYİLİK

İyilik, insanları birbirine bağlayan altın zincirdir.

(Goethe)

Büyük iyilikleri anlamamız için, küçük kötülükleri tanımamız gerekir.

(J. J. Rousseau)

K

KIZ

Kızlarını okutmayan ulus, çocuklarını manevî öksüzlüğe itmiş demektir.

(Atatürk)

KİTAP - KİTAPLIK

Kitap, hiç aldatmayan bir arkadaştır.

(Guilbert)

Tanrım! Bana kitap dolu bir evle, çiçek dolu bir bahçe ver.

(Confucius)

Kitaplar, hiç solmayacak bitkilerdir.

(Herrik)

Kitapsız yaşamak, kör, sağır ve dilsiz yaşamaktır.

(Seneca)

Size en çok yardım eden kitaplar, sizi en çok düşündüren kitaplardır.

(Valker)

Kitaplık kurmak, tapınak yapmak kadar kutsaldır.

(Victor Hügo)

KONUŞMAK

Konuşma sanatını bilen adam, düşündüklerinin tümünü söylemez; ama söylediklerini düşünür de söyler.

(Aristoteles)

Konuşma, insanın aklını kullanma sanatıdır.

(Eflâton)

İnsan, konuşmaya başlayınca şaşkırmaya da başlar.

(Goethe)

KÖTÜ - KÖTÜLÜK

Kötülük yapan kimse, kötülüğe uğrayandan daha talihsizdir.

(Demokrit)

Kötülüğe kolayca girilir; ama güç çıkılır.

(Maintenon)

Hiç kimse kendi isteğiyle kötü değildir.

(Socrates)

Bir kötülüğü beğenen, onu işleyenden daha kötüdür.

(Şemsettin Sami)

KÜLTÜR

Bir ulus savaş alanlarında ne kadar zafer elde ederse etsin, o zaferin sürekliliği sonuçlar vermesi ancak kültür ordusuyla mümkündür.

(Atatürk)

M

MUTLULUK

En büyük mutluluk, özgür düşünceli olmaktır.

(Anatole France)

Mutlu olmanın iki yolu vardır: Ya isteklerimizi azaltmak ya da olanaklarımızı çoğaltmak.

(Benjamin Franklin)

Mutluluğu tatmanın tek çaresi, onu paylaşmaktır.

(Byron)

Mutluluğu, isteklerimi doyurmaya çalışmakta değil, onları kısıtlamakta buldum.

(John Stuart Mill)

İnsan, mutlu olduğu zaman daha iyi kalplidir.

(Oscar Wilde)

MÜZİK

Müzik, insanlığın uluslar arası dilidir.

(Longfellow)

Müzik, seslerin mimarısıdır.

(Steal)

OKUL

Bir okul açılırsa, bir hapisane kapanır.

(Emerson)

Okullar demokrasinin kalesidir.

(Horace Mann)

OKUMAK

Bir ülkede okumaya karşı istek artmadıkça, gaflet ve bu gafletten doğacak felâket azalmaz.

(Benjamin Franklin)

Okuma zevki kazanmayanın öğrenimi yarıda kalmış demektir.

(P. Pecaut)

Okumak gıdadır. Okuyan insanlık, bilen insanlıktır.

(Victor Hügo)

ÖĞRENİM - ÖĞRETİM

Öğrenmeden yaşlanan insan öküz gibidir, yalnız gövdesi büyür.

(Dhammapada)

Öğretmek, iki kez öğrenmek demektir.

(Joubert)

Sonsuz yaşayacakmış gibi öğrenin, yarın ölecekmiş gibi yaşayın.

(Gandi)

ÖĞRETMEN

Ulusları kurtaranlar yalnız ve ancak öğretmenlerdir.

(Atatürk)

Dünyanın her yanında öğretmenler, insan topluluğunun en fedakâr ve saygıdeğer kişileridir.

(Atatürk)

Öğretmenler! Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister.

(Atatürk)

Öğrencilerine öğrenme isteği aşılayamayan bir öğretmen, soğuk demiri dövüyor gibidir.

(Horace Mann)

Dünyada her şeye değer biçilebilir; ama öğretmenin eserine değer biçilemez. Çünkü onun eseri hem her şeydir hem de hiçbir şey.

(Socrates)

ÖĞÜT

Gençlere üç öğüdüm var: Çalış, çalış, çalış!

(Bismark)

Çok kimse öğüt dinler ama yalnız akıllılar bundan yararlanır.

(Cyrus)

ÖVMEK - ÖVÜLMEK

Bir kimse seni, sende olmayan özelliklerle överse, sende olmayan kusurlarla da yerebilir.

Övgü sahte paradır, onu yalnız gururumuzu okşamak için kullanırız.

(La Rochefoucauld)

ÖZGÜRLÜK

Bir ulusun yaşayabilmesi için, özgürlük ve bağımsızlığına sahip olması gerekir.

(Atatürk)

Başkalarının özgürlüğünü tanımayanlar, özgürlüğe lâyık değildirler.

(Abraham Lincoln)

İnsan, özgür olmadan mutlu olamaz.

(Dante)

Demokrasinin sağladığı mutluluk özgürlüktür.

(Baruch)

Özgürlüğün yasakları vardır; ama sınırı yoktur.

(L. George)

Özgürlük verilmez, alınır.

(Robespierte)

PARA

Para iyi bir hizmetçi, kötü bir öğretmendir.

(Alexandre Dumas)

Para, insana hizmet eder ya da hükmeder.

(H. Mann)

SABIR

Hoşlanmadığına sabretmedikçe, hoşlandığını ele geçiremezsin.

(Hz. İsa)

Sabırlı bir adamın öfkesinden sakınınız.

(La Rochefoucauld)

Sevinç kapısının anahtarı sabırdır.

(W. Jacobs)

SANAT - SANATÇI

Sanatsız kalan bir ulusun, hayat damarlarından biri kopmuş demektir.

(Atatürk)

Bizi yaratan doğa, insan eden de sanattır.

(Schiller)

Sanatçı, toplumda uzun çalışma ve çabalardan sonra alında ışığı ilk duyan insandır.

(Atatürk)

SAVAŞ

Ulusların hayatı tehlikeyle karşı karşıya kalmadıkça, savaş bir cinayettir.

(Atatürk)

İnsanlar, savaşı bırakmadıkça gülemezler.

(E. Lamy)

Savaşa karşı savaşmak gerekir.

(Seneca)

SÖZ - HİTABET

Tatlı sözler, şiddetli bir öfkeye karşı en etkili bir ilâçtır.

Her bildiğini söyleme; her söylediğini bil.

(Clavdius)

En sevdiğim söz, doğru olandır.

(Hz. Muhammed)

Yerinde söz söylemesini bilen, özür dilemek zorunda kalmaz.

(Fatih Sultan Mehmet)

T

TARTIŞMA

Tartışmasını bilmeyenler kavga ederler.

TEMBEL

Tembellik, o kadar yavaş hareket eder ki yoksulluk çok geçmeden ona yetişir.

(Benjamin Franklin)

Can sıkıntısı, dünyaya tembellikle beraber gelmiştir.

(La Bruyère)

TERBİYE

Terbiye, iyiyi, büyüğü ve güzeli sevmektir.

(Ernest Renan)

Heykeltıraşlık, bir taş yığını için ne ise terbiye de insan için odur.

(Addison)

U

UMUT

Umutla yaşayan, müzik olmadan da dans eder.

(George Herbert)

Umut, çalışkan insanların rüyasıdır.

(İ. Pliny)

UYGARLIK

Uygarlığın emir ve isteklerini yapmak, insan olmak için yeterlidir.

(Atatürk)

Bir ülkenin uygarlık derecesi, kadınlarına ve çocuklarına verdiği değerle ölçülür.

(George William Curtis)

V

VATAN

Vatan, çalışkan insanların omuzları üstünde yükselir.

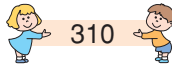
(Tevfik Fikret)

Y

YALAN

Yalanı söküp atmadan, gerçeği dikmeye kalkışma; tutmaz.

(Cenap Şehabettin)

Yalanı gördüğün yerde düzelt. Yalanlar, düzeltilmek içindir. Yalnız içten bir sıcaklık ve yumuşaklıkla düzeltilmelidir.

(Thomas Carlyle)

YALNIZLIK

İnsanlar köprü kuracakları yerde duvar ördükleri için yalnız kalırlar.

(Newton)

YARDIM

Size yapılan en ufak bir yardımı sakın unutmayınız; yaptığınız en büyük yardımı ise hiçbir vakit hatırlamayınız.

(Chilon)

YAŞ - YAŞLILIK

Bir insanın yaşı, göze batacak başka bir şeyi kalmadığı zaman dikkati çeker.

(Emerson)

Gençken öğreniriz, yaşlanınca anlarız.

(Eshenbach)

YAŞAMAK

İnsanlar, yaşadıkça yaşlandıklarını sanırlar; oysa yaşamadıkça yaşlanırlar.

(İ. Panin)

Z

ZAFER

Kendi kendini yenmek, zaferlerin en büyüğüdür.

(Epictetos)

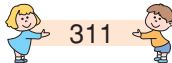
ZAMAN

Zamanını iyi kullanmasını bilen, arkadaşlarını da davranışlarını da seçmesini bilecektir.

(Taylor)

Basit bir insan zamanı nasıl öldüreceğini, değerli bir insan da nasıl kazanacağını düşünür.

(Schopenhauer)

ZEKÂ

Bir insanın zekâsı, vereceği karşılıklardan değil, soracağı sorulardan anlaşılır.

(De Levis)

ZENGİN

Bir ÷lkede akıl ve sanattan çok, servete değer verilirse, bilinmelidir ki orada keseler şişmiş, kafalar boşalmıştır.

(B. Frederik)

Sözlük

A

aba: Kaba yünden dokunmuş bir tür kumaş ve bu kumaştan yapılan üstlük.

Abdal: 1. Dilenci. 2. Anadolu'da gezgin çalgıcılara verilen ad.

afet: Felâket, yıkım.

ağmak: Yükselmek.

ağyar: Yabancılar, başkaları.

ahkâm: Hüküm(ler), yargı(lar).

ahret: Öbür dünya.

aheste: Yavaş, ağır.

akça: Para.

al: Hile.

âlâ: Çok iyi.

alaca: 1. Karışık renkli. 2. Huy.

ar: Utanma, utanç.

arık: 1. Çay, dere, kanal, ark. 2. Zayıf, cılız. 3. Yağsız.

arif: Anlayışlı, sezgisi yerinde olan (kimse).

arife: Bayramdan önceki gün.

arlanmak: Utanmak.

asil: Soylu.

B

basiret: Gerçekleri görebilme yetisi.

bedasil (bedasil): Soyu kötü.

bel bel bakmak: Olup bitenlerden habersiz, şaşkın şaşkın bakmak.

bezirgân: Tüccar, ticaretle uğraşan kişi.

börg: Eskiden giyilen bir tür başlık.

C

cemaat: İnsan topluluğu.

cirm: Büyüklük, oylum, hacim.

cumbur: (Cumhur'dan) Halk, halk topluluğu.

cürüm: Suç.

Ç

çıkı, çıkın: Küçük bohça.

çiriş: Çiriş otunun kökünden yapılan, su ile karılarak tutkal gibi kullanılan esmer, sarı toz.

çirkef: Kavgacı, şirret, iğrenç.

çul: 1. Kıldan dokunmuş kaba kumaş. 2. Kıldan veya yünden yapılmış hayvan örtüsü.

D

destursuz: İzinsiz, izin almadan.

devletli: Yüksek mevkide bulunan kimse.

dingildemek: Oynamak, sallanmak.
dirhem: 3,1 gram ağırlığında eski bir ağırlık ölçüsü.

E

eğleşmek: Bulunmak, olmak.
elif: Arap alfabesinin ilk harfi.
elti: Kardeş karılarının birbirlerine göre aldığı ad.
endaze: 65 cm uzunluğunda eski bir uzunluk ölçüsü.
er: Eş, koca.
eren: Ermiş, evliya.
ergen: Evlenmemiş, bekâr.
erinmek: Üşenmek

F

felek: Doğaüstü büyük güç.
ferman: Buyruk, emir.
fetva: Eskiden din bilginlerinin dine ilişkin bir sorun üzerine verdikleri yargı.
firavun: 1. Mısır hükümdarlarının sanı. 2. Kötü, zalim kimse.
fol: Folluğa konulan yumurta ya da yumurta biçiminde şey.

G

gâh: Bazen.
ganimet: Savaşta düşmandan ele geçirilen eşya.
gayya: Cehennemde bulunduğu varsayılan bir kuyunun ve derenin adı.
gocunmak: (Bir şeyden) alınmak.

H

hacet: Evde kullanılan eşya.

hadım: Erkekliği ortadan kaldırılmış kimse.

hafakan (afakan): Yürek çarpıntısı.

Halik: Yaratıcı, Tanrı.

hallaç: Pamuğu, yünü özel aracıyla kabartan kimse.

halvet: Issız yerde yalnız kalma.

haramzade: Piç.

hararet: Susuzluk, susamışlık.

harem: Eski konaklarda kadınlara ayrılan bölüm.

has: Katışıksız, saf.

havsala: Kavrama yetisi.

hışım: Öfke, kızgınlık.

Hızır: Ölümsüzlüğe kavuştuğuna, sıkışık durumlarda insanların yardımına koştuğuna inanılan İlyas Peygamber'in unvanı.

hödük: Görgüsüz, kaba kimse.

I

ırgat: Tarım işçisi.

ısrırgan: Isırgan otu.

ıska: Rast getiremememe.

İ

iflah: Kötü bir durumdan kurtulma, iyi bir duruma gelme.

ifrat: Aşırı davranma, ölçülü davranma.

ikrar: Gerçeği söyleme, kabul etme.

işkilli: Kuruntulu, vesveseli.

K

kadı: Eskiden yargıca verilen ad.

kadir: Değer, kıymet.

kâr: İş

kasavetsiz: Üzüntüsüz, tasasız.

kasvet: Sıkıntı, iç sıkıntısı.

kaşağı: Hayvanları tımar etmede kullanılan bir tür araç.

kavaf: Ucuz, kalitesiz ayakkabı yapan, satan kimse.

keramet: Ermiş kimselerin gösterdiklerine inanılan olağanüstü durum.

kıran girmek: Yok olmak, ortadan kaybolmak.

kıssa: Anlatılan olay, öykü.

kiriş: 1. Kimi telli müzik âletlerinde kullanılan, hayvan bağırsağından yapılan tel. 2. Yayın iki ucuna takılan bağ.

kisve: Kılık.

kotarmak: 1. Yemek pişirip sofraya çıkarmak. 2. Bir işi bitirmek, tamamlamak.

koz: Ceviz.

kuskun: Hayvanın kuyruğunun altından geçirilip eyere bağlanan kayış.

L

laktaka: Gereksiz, anlamsız boş söz, konuşma.

langırdamak: Kaba ses çıkarmak.

lügât: Büyük sözlük.

M

maraz: Dert, sıkıntı, belâ.

Marko Paşa: Türk hekimi (-1888). Herkesin derdiyle ilgilendiği söylenmektedir.

masat: Kasaplarda kullanılan bıçak bileme aracı.

mat olmak: Yenilmek.

mazi: Geçmiş.

menzil: Bir günlük yol.

meram: İstek, amaç.

mertek: Kalın, dört köşe ya da yuvarlak sırık.

metelik: On para değerinde eski madenî para.

mih: Çivi.

mihnet: Sıkıntı, dert.

miskal: Eski bir ağırlık ölçüsü.

muhabbet: Sevgi, dostluk.

musibet: Felâket, yıkım.

mürüvvet: Cömertlik, iyilik severlik, mertlik.

N

naçar: Çaresiz.

nakit: Para.

nalça: Ayakkabıların altına çakılan demir.

namert: Korkak, alçak.

nekes: Cimri.

O

okka: Eskiden kullanılan 1283 gramlık ağırlık ölçüsü.

ondurmak: İyi duruma erdirtmek.

onmak: 1. İyi gün görmek. 2. İyileşmek.

P

peşkeş: Armağan.

peşrev: Türk müziğinde taksimden sonra ve şarkıdan önce çalınan saz eseri.

pinti: Cimri.

pul: Eskiden en küçük değerli madenî para.

S

- safa:** Mutlu, dertsiz yaşama.
sarraf: Altın, para vb. alış veriş yapan kimse.
sayrılık: Hastalık.
ser: Baş (Atasözünde kimlik, benlik).
seyran: Saray gibi yer.
sınamak: Denemek.
sükût: Susma, sessizlik.
sürçmek: Tökezlemek, ayağı kayıp düşer gibi olmak.
sürçü lisan: Dil sürçmesi.

Ş

- şahbaz:** 1. Bir tür akdoğan. 2. Yiğit.
şalgam: Turpgillerden bir bitki ve bunun etli kökü.
şer: Kötülük.
şeyh: Tarikat kurucusu, tarikat büyüğü.
şiraze: Ciltçilikte, kitap yapraklarını düzgün tutmaya yarayan ince örümüş şerit. (Atasözünde doğru yol).

T

- tabakhane:** Ham derilerin işlendiği yer.
tamah: Aç gözlülük.
tarik: Yol, yordam.
tav: En uygun durum.
tebdil-i mekân: Yer değiştirme.
tefekkür: Düşünme.
tekke: Tarikat ehlinin ibadet ve tören yeri.
temcit: Recep, Şaban ve Ramazan ayları süresince, sabah ezanından sonra minarelerden okunan ve Tanrı'nın ululuğunu belirten dua.
temcit pilâvi: Her sahurda verilen pilâv.

- teneşir:** Ölünen yıkandığı kerevet.
tevil götürmek: Bir söze kendi anlamı dışında başka anlam vermek.
tez: Çabuk, kısa sürede.

U

- uhde:** Yapmakla yükümlü olunan iş.
umur: Aldırış etme, önem verme.

Ü

- üzengi:** Egerin iki yanında asılı, altı düz demir halka.

Y

- yaba:** Harmanda ekin tanelerini savurmada kullanılan araç.
yar: Uçurum.
yâr: Dost, yardımcı.
yavuz: 1. Güçlü. 2. Kötü.
yeğni: Hafif.
yürük: Hızlı giden.

Z

- zadelik:** Soyluluk.
zemheri: Kışın 22 Aralık - 1 Şubat arasındaki sert geçen dönemi.
zehir: Dış görünüş.
zeval olmamak: Dokunulmamak, zarar verilmemek.
zırnık: Sıçanotu, arsenik.
zırva: Saçma sapan söz.
zıvana: 1. İki ucu açık, küçük boru. 2. Kilit dilinin yerleşmesi için açılmış olan delik.
zoka: Büyük balıkları tutma işinde kullanılan ucu iğneli kurşun parçası.
zula: Bir şey saklanacak yer.
zülûf: Şakaklardan sarkan saç lülesi.

Yararlanılan Kaynaklar

1. Aksan, Prof. Dr. Dođan, **Türkçe'nin Gücü**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1987.
2. Aksoy, Ömer Asım, **Atasözleri Sözlüğü 1**, TDK Yay., TTK Basım Evi, Ankara 1984.
3. Aksoy, Ömer Asım, **Deyimler Sözlüğü 2**, TDK Yay., TTK Basım Evi, Ankara 1984.
4. Bahadınlı, Yusuf Ziya, **Deyimlerimiz ve Kaynakları**, İst. 1976.
5. Çizmeciler, Osman, **Ünlü Deyimler ve Öyküleri**, İst. 1982.
6. Çotuksöken, Yusuf, **Atasözlerimiz**, Varlık Yay., İst. 1988.
7. Çotuksöken, Yusuf, **Deyimlerimiz**, Varlık Yay., İst., 1988.
8. Gökşen, Enver Naci, **Açıklamalar ve Hikâyelerle Atasözleri ve Deyimler**, İst. 1979.
9. Özdemir, Emin, **Hikâyeleriyle Atasözlerimiz**, Remzi Yayın Evi, İst. 1981.
10. Özdemir, Emin, **Atasözleri Sözlüğü**, Remzi Yayın Evi, İst. 1981.
11. Özön, Mustafa Nihat, **Türk Atasözleri**, 1956.
12. Şentürk, Emine - Nazmi, **Atasözleri Sözlüğü**, Gündüz Yay., İst. 1991.
13. Şentürk, Emine - Nazmi, **Deyimler Sözlüğü**, Gündüz Yay., İst. 1991.

DİĞER KAYNAKLAR

14. **İmlâ Kılavuzu**, TDK Yay., Ankara, 1996.
15. **Türkçe Programı**, 2098 Sayılı Tebliğler Dergisi, MEB Yay., Ankara, 1981.
16. **Türkçe Sözlük 1 - 2**, TDK Yay., Ankara, 1988.